

เมืองพระ
ผู้
“ทำข้าง” “พระนั่ง” “อภัยยกยู่”

สามวัดร้างกลางเมืองนคร

ผศ.ฉัตรชัย สุกระกาญจน์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บันทึกบรรณนิพนธ์ปริวรรต

ที่เมืองสมณานาม “เมืองนครศรีธรรมราช” ว่าเป็น “นครตอนพระ” จนถึงคำขวัญประจำเมืองที่ว่า “เราชาวนครอยู่เมืองพระ” นั้น นอกเหนือจากความเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองและการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันแล้ว จำนวนวัดวาอารามที่มีอยู่จำนวนมากมายังกลายเป็นจุดเด่นในคำขวัญส่งเสริมการท่องเที่ยวว่า “มาวัดมากศิลป์” ก็คือองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นส่วนขยายความเป็น “เมืองพระ” ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

หน้า “เมืองพระ” เป็นคอสัมพันธภาพของ “สารนครศรีธรรมราช” มาตั้งแต่ฉบับปฐมฤกษ์ เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๑๓ ก็ด้วยเหตุผลในท้องถิ่นเองที่ไม่ต่างกัน โดยได้นำเสนอสาระที่แสดงความเป็น “เมืองพระ” ทั้งด้านศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล และศาสนวัตถุ สลับกันไปมาตลอด

นับจากฉบับนี้และต่อเนื่องไป ให้ออนุญาตนำเสนอเรื่องราวของ “วัดในเมืองนคร” ซึ่งเป็นข้อเขียนเชิงประวัติของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สำคัญอีกท่านหนึ่ง เพื่อประโยชน์ในกาสืบค้นต่อไป

วัดท่าช้าง

“วัดท่าช้าง” เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งขึ้นราว พ.ศ. ๒๐๒๐ (สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น) ผู้ก่อตั้งคือท้าวโคตรศิริเศรษฐี ซึ่งเป็นเศรษฐีชาวมอญหรือรามัญที่อพยพมาจากหงสาวดีพร้อมไพร่พลราว ๗๐๐ คน เมื่อแรกตั้งใช้เป็นสำนักของเจ้าคณะสังการาม ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่คณะสงฆ์ในนครศรีธรรมราช ปัจจุบันเป็นวัดร้าง กรมการศาสนาจึงอนุญาตให้ทางราชการและเอกชนเช่าที่ดิน เป็นที่ทำการของกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครศรีธรรมราช และอาคารพานิชย์ย่านตลาดแขก

เมื่อแรกสร้างวัดใน พ.ศ. ๒๐๒๐ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (เจ้าศรีธรรมมาโสกราช) ได้แต่งตั้ง “สมเด็จพระเจ้าโพธิสมภาร” เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะสังการาม ในหนังสือบุคคล(สมุดข่อย)เรื่องการก่อกำเนิดสังการามเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา โดย เดวิด เค. ไวยอจ (David Wyatt) เป็นผู้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า THE CRYSTAL SAND : THE CHRONICLES OF NAGARA SRI DHARMMARAJA. South - East Asia Program Data Paper, No.89 ได้กล่าว

ย่านตลาดแขก-ส่วนหนึ่งของวัดท่าช้าง

ไว้ว่า เจ้าศรีธรรมมาโศกราชมีอำนาจเต็มที่ในการยกที่ดินถวายและการสถาปนาเจ้าคณะสังฆาราม ตอนหนึ่งยังได้กล่าวว่า ห้ามทำวพระยาพระหลวงกรมการและขุนหมื่นราษฎรคนโดยกเอาเนาไปทำกิน หรือไปขึ้นแก่วัดอารามอื่น ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็สาปแช่งให้ผู้นั้นตกนรกอเวจีร้อยกัลปอนันตชาติ นอกจากนี้เจ้าพระยาศรีธรรมมาโศกราช ได้ถวายช้างหนึ่งโหลงไว้สำหรับสมเด็จพระเจ้าโพธิสมภาร พร้อมกับแต่งหมอเผ่าสี่เหล่าให้ดูแลรักษาช้างโหลงนั้น ได้แก่ หมอไซ หมอแก้ว หมอสี และหมอจัน หมอไซตั้งบ้านอยู่หน้าทุ่งพระไทรยมาสหาดทรายขาว หมอแก้วตั้งบ้านเรือนอยู่หน้าที่ยชมาย หมอจันตั้งบ้านเรือนอยู่หน้าที่ยหัวทะเล หมอสีตั้งบ้านเรือนอยู่หน้าที่ยพระทอง หมอเผ่าทั้งสี่เป็นพรรคพวกของพระท้าวราชและพระท้าวสิยซึ่งมีกำลังและล้อมใสในพระศาสนา ได้สร้างวัดทุกที่ทุกตำบล คือวัดสัมฤทธิ์ชัย วัดไตรสามต้น วัดเกาะปง วัดน้ำดำ วัดตะบาก วัดหมาย วัดจันพอ วัดทุ่งพรุ วัดเสมาเมือง รวม ๘ อาราม โดยให้ขึ้นกับวัดท่าช้างและวัดเสมาทอง คณะสังฆาราม

ตำนานฉบับนี้ยังกล่าวว่าเจ้าศรีธรรมมาโศกราชให้ทำสังเขปหลักแดน แล้วให้แต่งเป็นตำราพงศาวดารไว้ “เป็นอักษรขอมเฉียงฉบับหนึ่ง และเป็นเพลงฉบับหนึ่งกำกับไว้” เป็นหลักฐานสืบมา และกำหนดว่าถ้ามีข้าศึกมารบเมืองนคร ให้เจ้าศรีธรรมมาโศกราชและสมเด็จพระเจ้าโพธิสมภารฯ เจ้าคณะสังฆาราม คิดร่วมกันแต่งให้กรมการญาติโยมสงฆ์ทั้งนั้น คุมกันออกไปช่วยกันข้าศึกในระยะชั่วเที่ยง มิให้เข้ามาทำอันตรายแก่พระบรมธาตุ ถ้าข้าศึกยกมา “อุกรุก” เอมเมืองนคร ให้นิมนต์พระสงฆ์ไปพร้อมกันในสถานพระบรมธาตุ สวดสมัยธรรมจักร พระมงคลทิพมูณี พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ แล้วให้อาบาตรพระสงฆ์ใส่น้ำดอกไม้หอม แล้วยกเอาเข้าไปตั้งเรียงรวมเก้าบาตร ให้พระสงฆ์สวดครบสามวัน แล้วให้เจ้าศรีธรรมมาโศกราชเอานามนต์นั้นไปโปรดพระหลวงกรมการและราษฎรให้ออกไปรบในระยะทางห่างจากเมืองชั่วเที่ยงดังกล่าวแล้ว

ครั้งการล่วงมาจนสมเด็จพระเจ้าโพธิสมภารเจ้าคณะสังฆารามสิ้นบุญ ข้าพระคอนทานและที่สงฆ์

ได้นำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว และเป็นช่วงที่อำนาจของเจ้าศรีธรรมมาโคกราชถูกจำกัดลงด้วยอำนาจแห่งกรุงศรีอยุธยา จึงปรากฏตามตำนานฉบับนี้ว่า นายทองอ้ายซึ่งเป็นหลานของโคตรศรีเศรษฐี และเป็นญาติพระวงศ์กับเจ้าฟ้าจันทรวดี จับช้างโคบุตรได้หนึ่งช้าง พร้อมช้างพังหนึ่งช้าง เป็นช้างที่มีคุณลักษณะต้องตามตำราคุณลักษณะ นายทองอ้ายได้นำไปฝึกสอนที่ตำบลท่าโพหักคลอง แล้วจึงเรียนแก่เจ้าศรีธรรมมาโคกราชให้ไปดูช้างนั้น เห็นว่าต้องตามตำรามงคลคชพาหนะ จึงให้ฝึกสอนเป็นอย่างดี แล้วแต่งหนังสือกราบบังคมทูลพร้อมกับมอบหมายให้นายทองอ้ายและขุนโยธาทิพ นำช้างไปน้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบรมบพิตรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงศรีอยุธยา ทรงมอบหมายให้พระหมื่นไวยวรรณาดตรวจลักษณะและวัดขนาดช้างจนพอพระราชหฤทัยยิ่ง จึงมีพระราชโองการให้หมื่นไวยวรรณาดถามนายทองอ้ายว่า เมื่อกลับไปเมืองนครฯ อยากรู้ได้อะไร นายทองอ้ายขอพระราชทาน “เป็นที่ไทยบุรี” จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตามนั้น

นายทองอ้ายจึงได้ถือโอกาสบอกรับต่อเจ้าพระยาโกษาธิบดี กราบบังคมทูลปัญหาที่วางเว้นเจ้าคณะสังฆราช และส่งผลให้พระหลวงกรมการเบียดเสียดเอาที่แดนส่วนไร่นาของข้าพระโยมสงฆ์ จนต้องหลบหนีไปอยู่ดงอยู่ป่าเป็นอันมาก จึงขอพระราชทานให้ยกฐานะ “พระพุทธรูป” ซึ่งเป็นหลานเจ้าฟ้าจันทรวดี ซึ่งร่วมญาติวงศ์กับนายทองอ้ายขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าโพธิสมภรณ์ และเป็นเจ้าคณะสังฆราชแทนรูปเดิมที่มรณภาพไป ก็ได้รับพระราชโองการให้นิมนต์พระมหาพุทธรูปเข้าถวายพระพรยังตำหนักหลวง แล้วจึงมีพระราชบัญญัติเห็นเกล้าฯ แต่งตั้งพระมหาพุทธรูปเป็น “สมเด็จพระธรรมนาคน พิบูลโพธิสมภรณ์ โลกจารย์ญาณคัมภีร์สิทธิ์สังฆปริณายก

มหาสามี พระเจ้าท่านคณะสังฆราช” เป็นอธิการวัดท่าช้างอารามหลวง และแต่งตั้งพระมหาจักรทอง บุตรนายทองอ้ายนายที่ไทยบุรี เป็น “พระครูเทพราชกวี ศรีโลกการบวรราชบุญโญ พระปลัดคณะสังฆราช” เป็นอธิการวัดเสมาทอง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้มีสารตราโกษาธิบดีออกมาถึงเมืองนครเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชโองการทุกประการ ถ้ามีปัญหาใดให้พระราชาคณะสังฆราชและพระปลัดบอกหนังสือเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อทรงทราบโดยตรง และให้เจ้าศรีธรรมมาโคกราชลอกเอาท้องตรารับสิ่งนั้นไว้ และให้คืนต้นตราสารนั้นแก่สมเด็จพระสังฆราชาคณะสังฆราช อธิการวัดท่าช้างอารามหลวง

วัดพระเงิน-วัดเจดีย์ยักษ์

“วัดพระเงิน” เป็นวัดเก่าแก่ซึ่งมีอายุรื้อราวคร่าวเดียวกับวัดเสมาเมืองและวัดเสมาชัยเดิมชื่อว่า “วัดเสมาเงิน” ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลคลังอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีถนนราชดำเนินตัดผ่านหน้าวัด ปัจจุบันด้านทิศเหนือติดกับสำนักงานเทศบาลนครนครศรีธรรมราช และทิศใต้ติดกับวิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช ยังเหลืออยู่เฉพาะพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวิหารทรงไทย ผู้คนปัจจุบันมักเรียกว่า “พระเงิน” หรือ “หลวงพ่อกเงิน” ปัจจุบันเป็นวัดร้าง

ส่วน “วัดเจดีย์ยักษ์” เป็นวัดรื้อราวคร่าวเดียวกับวัดพระเงิน สถานที่ตั้งวัดนี้อยู่ติดกับวัดพระเงิน (หรือวัดเสมาเงิน) คือท้องที่ตำบลคลังเช่นเดียวกัน แต่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก พื้นที่แต่เดิมกว้างกว่าปัจจุบัน เพราะด้านหน้ากลายเป็นถนนศรีปราชญ์ และเป็นพื้นที่ของวิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช ซึ่งมีลักษณะเป็นวัด

คู่แฝดกับวัดพระเงิน ปัจจุบันเป็นวัดร้างเช่นเดียวกับวัดพระเงิน

โบราณสถานในวัดเจดีย์ยักษ์ปัจจุบันมีเหลือเพียงอย่างเดียว คือเจดีย์ทรงระฆังคว่ำซึ่งเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากลังกา สร้างในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ อันเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ใช้วิธีก่ออิฐถือปูนเช่นเดียวกัน แต่การก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จยอดเจดีย์ยักษ์ก็หักค้ำว่น และปลายยอดที่ปล้องไฉนก็แยกเป็นสองเสี่ยง ดูเป็นยอดเจดีย์หักค้ำว่นสืบมาถึงปัจจุบัน

การที่ยอดเจดีย์องค์นี้ยอดหักค้ำว่นสันนิษฐานได้เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งอาจเกิดจากฟ้าผ่าหรือลมพายุพัดขณะก่อสร้างจนจะสำเร็จ ผู้ก่อสร้างเห็นว่าน่าจะไม่เป็นมงคล จึงยุติการก่อสร้าง อีกอย่างหนึ่งก็อาจเป็นความประสงค์ของคณะผู้สร้างที่ไม่ต้องการให้เจดีย์สูงเท่าเทียมองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งอาจเกิดความรู้สึกเสมือนเป็นการแข่งบารมีกันโดยใช้เหตุ จึงลดยอดลงคล้ายกับสร้างไม่เสร็จกระนั้น

เจดีย์ยักษ์ยอดค้ำว่นองค์นี้ มีผู้ผูกเรื่องเป็นนิทานเล่ากันมาว่า เมื่อครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บนหาดทรายแก้วยักษ์คนหนึ่งก็มาท้าแข่งขันสร้างพระเจดีย์ว่าของใครจะสูงกว่าและเสร็จก่อนกัน พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชรับคำท้า ต่างฝ่ายต่างเร่งก่อสร้างในที่สุดผลปรากฏว่าพระบรมธาตุเจดีย์ที่พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชและไพร่พลร่วมกันสร้างได้เสร็จสิ้นก่อนทำให้ยักษ์โกรธมาก จึงถีบเจดีย์ที่ตนสร้างจนยอดหักกระเด็นไปตกอยู่ในทุ่งนาด้านตะวันออกซึ่งเรียกว่า “ทุ่งหยาม” (คือบริเวณตำบลปากนครปัจจุบัน) ด้วยเหตุนี้เจดีย์ยอดหักจึงมีชื่อเรียกติดปากผู้คนสืบมาว่า “เจดีย์ยักษ์”

เจดีย์ยักษ์-ปัจจุบัน

ส่วนด้านหน้าองค์เจดีย์ซึ่งมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิขนาดใหญ่องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่แต่เดิมไม่มีวิหารสำหรับบังแดดบังฝน ครั้นนายสันต์ เอกมหาชัย มาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงได้ร่วมกับกรมศิลปากรจัดสร้างวิหารทรงไทยประยุกต์ขึ้นครอบองค์พระเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ทำให้องค์พระแลดูสง่างามยิ่งขึ้น และพุทธศาสนิกชนที่เคารพนับถือสามารถประกอบพิธีสักการบูชาได้สะดวกกว่าเดิม

เนื่องจากเจดีย์ยักษ์ขาดการเอาใจใส่บูรณะจึงมีสภาพทรุดโทรม ปลี้องไฉนร้าวผ่กลางลงมาถึงโถงฐาน มีต้นไม้ไทรขนาดใหญ่ขึ้นโอบอยู่หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช (ชื่อในขณะนั้น) จึงได้บูรณะเจดีย์นี้เฉพาะส่วนที่ปรักหักพังโดยคงสภาพเป็นเจดีย์ยอดคั่ววน ด้วยงบประมาณแผ่นดินปี ๒๕๐๘ จำนวน ๖๕,๕๐๐ บาท ต่อมาได้มีการบูรณะเจดีย์ยักษ์อีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๒๓ โดยว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัดสุรศักดิ์การก่อสร้าง ตามรูปทรงเดิมไว้ทุกประการ การบูรณะครั้งที่สองนี้แล้วเสร็จสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๒๓

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๒๓ เทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช สมัยนายบุญส่ง กิจวิบูลย์ เป็นนายกเทศมนตรีได้ทำหน้าที่สื่อถึงหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๘ จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อขอดูแลรักษาบริเวณเจดีย์ยักษ์ โดยจะดูแลรักษาบริเวณเจดีย์ยักษ์ให้สะอาดเท่านั้น ไม่รวมถึงโบราณสถานซึ่งอยู่ในความดูแลของหน่วยเดิม ดังเหตุผลในหนังสือฉบับนั้นว่า “เนื่องด้วยเจดีย์ยักษ์ซึ่งมีบริเวณที่ดินติดต่อกับสำนักงานเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผืนแผ่นดินเดียวกันอยู่แล้วเหมาะสำหรับการปรับปรุงดูแลรักษาบริเวณดังกล่าวให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะขณะนี้ได้มีหญ้าและต้นไม้ต่างๆ ขึ้นปกคลุมไปทั่ว

พระเงินและเจดีย์ยักษ์-ก่อนบูรณะ

บริเวณ เทศบาลพิจารณาเห็นว่าเพื่อให้บริเวณดังกล่าวอยู่ในสภาพที่เรียบร้อยอยู่เสมอ เป็นศรีสง่าเจิดหน้าชูตาแก่บ้านเมืองสำหรับประชาชนที่อยู่ห่างไกลและใกล้ที่เดินทางมานมัสการพระเงินและเจดีย์ยักษ์จึงขอรับผิดชอบดูแลรักษาบริเวณเจดีย์ยักษ์ตลอดไป” ซึ่งต่อมาไม่นานกรมศิลปากรก็ได้พิจารณาเห็นชอบและอนุมัติให้เป็นไปตามข้อเสนอ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๔ เทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชได้ประสานงานกับหน่วยศิลปากรที่ ๘ จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อจัดภูมิทัศน์บริเวณเจดีย์ยักษ์ เพื่อความสง่างามของโบราณสถานในโอกาสงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ซึ่งทำให้เจดีย์ยักษ์และพระพุทธรูปวัดพระเงินกลายเป็นโบราณสถานที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งในเขตตัวเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน